

ACC. N:R M. 15222:1-4.

Landskap: *Bohuslän* Upptecknare: *Gösta Olsson, Lund*
Härad: *Stångensås* Berättare: *Theodor Nilsson, Träleberg*
Socken: *Lyse* Berättarens yrke: *småbrukare*
Uppteckningsår: *1960* Född år *1892 i Stoby, (V. Göttinge)*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Stenkörning. s. 1-4.

Köpte gården av min svärfader 1922.

Inte hört något om att bygdens folk skulle haft någon slags körning före stenkörningen.

Tidigare ägaren (= svärfadern) och dennes far hade landvad och fiskade till husbehöv och ibland lite mer, mest på höst och vinter.

Gårdens förre ägare hade ingen körning.

Jag började köra sten 1923. Körde periodvis och höll upp kortare tid ibland, då stenhuggare flyttade till annat berg och då det var litet att köra. Slutade köra i augusti 1957, då stenhuggeriet upphörde.

Jag körde mest från Slätten och Dalskogen, alltid från småbrott. Storbrottet i Valbodalen hade aldrig körare, utan stenen därifrån gick på rallar direkt till lastkaj.

Fick körning genom erbjudande från en stenhuggare: hans körare ville ha mer betalt men huggaren gick inte med på det, och då tog jag körningen för vad huggaren ville ge. Började alltså köra för en huggare, som mest för 7.

Huggarna var egna företagare och bestämde själva sina körare och praktiskt taget även körarnas betalning, tills körarna organiserade sig i 30-talets början. Då var det en krånglig härva att reda ut; huggarna fick inte längre bestämma körare eller priser; utan allt reglerades genom avtal; ingen körare kunde därefter bjuda under. Avtalet var nödvändigt, för det fanns så många småbrukare med 1 häst som behövde extrainkomst och gärna kört för lägre betalning. Detta att bjuda under hade gått så långt, att ingen kunde klara sig på körningen. Sällan någon överlåtelse av huggare från den som inte hann med, utan då skaffade han sig drängar och fler hästar till körningen. Nordgård, Nordängen och Fiskebäck hade körning i egna berg och fick alltså berglega, som huggarna betalade (dvs. lega+körning betalades av huggarna genom bolaget, som avräknade detta från huggarnas avlöning). I fria berg bestämdes körarpriset i samråd mellan parterna, huggare och körare.

Jag känner till 5 åkare i stan, som körde sten ständigt och hade det som enda arbete.

x/ i sådana fria berg, vars ägare ej kunde eller ville köra sten.

Körde hellre sten än arbetade hemma; man kom ju ut bland folk och kunde få prata lite.

Körde alltid med enbet i bergen. Köpte hästar på marknad eller genom hästhandlare, det var mycket hästhandel och bytande på den tiden. Första hästen gav jag 500 kr för, den sista 1400 kr. Både nordsvensk och ardenner, mest ardenner, för de hade tyngden som behövdes i det arbetet; att hålla igen utför frestade på både häst och sele.

Alltid "klykvagn" och karmar med sneda sidlämmar; de var bättre än de raka karmarna, för där körde stenen ihop sig. En smed och en snickare i stan gjorde underrede och hjul, karm snickrade vi själva här hemma. Sällan släde vid vinterkörning utan mest vagn: det måste vara mycket bra före för att inte släden skulle skära genom i skärven. Stenvagn kostade ungefär 250 kr komplett i början på 30-talet. Stenvagn brukades till gårdens körslor också; ändrades lite: stång av olika längd, höhäckar osv. Gummihjulsvagnar kom i slutet på 40-talet. De flesta köpte sådan vagn komplett, men jag gjorde min själv.

Utrustning för hästen: presenning och täcke i dåligt väder, foder-tornister (kallades här alltid "mulpåse").

Hade inget stall på arbetsplatsen; höll rast och åt nästan var som helst, mest nere på kajen, och tog då kortare rast än de som hade ställ och slutade för dagen något tidigare än de.

Avstånd till arbetsplatsen: 4 km halvt timmes körning; längsta transportsträcka ungefär 4 km.

Körde alltid gatsten: 13x15 vanligast - 110 sten per rlass. På varje m² sten skulle ingå visst antal "bindare" som var större, men man hade inte mer betalt för dem.

En förman gick och tittade efter på upplagsplatsen, och det kunde bli lite bråk ibland. Den som inte staplade ordentligt fick ju ovetta av oss andra körare också.

De som körde i fria berg fick själva laga väg. Stenhuggarna skulle hjälpa till men gjorde det sällan.

Aldrig körning med lastbilar i bergen vid stan.

Stenkörningen ett fritt arbete: vi började och slutade dagen när vi ville och kunde, men vi försökte hålla ungefärliga arbetstider: 1/2 8 - 1/2 5 med 1/2 timmes middagsrast. Ladugårdsarbete morgon och kväll, men ofta skötte kvinnfolket om djuren. Brodda vintertid kunde ta 30 minuter. Skodde hästen själv. Körde aldrig helgdagsaftnar, ingen gjorde det utom en enda körare.

Huggen sten mättes i brotten varje torsdag, och då borde föregående veckas sten helst vara nerkörd, annars satte huggaren ett nytt lager sten på den uppmätta. På vårar och höstar kunde 3-4 mätningar bli lig-gande i brottet, innan man kom ifrån jordbruksarbetet, och det gillade varken bolag eller huggare. Vid lastning måste dock köras rent i brot-ten, om detta behövdes för att båten skulle få full last. Körde alltid rent i bergen under huggarnas semester.

Stenkörningen betalades efter m². Körsträckan var indelad i räjonger och alltså var betalningen beroende av i vilken räjong brottet låg. Före organisationen bestämde huggare körningspriset, efter organisationen uppgjordes avtal mellan huggare och körare; bolagen hade inget med pris-sättningen på körningen att göra i fria berg, i bolagsberg var det en uppgörelse mellan bolag och körare. De sista åren hade jag mellan 70 och 110 öre per m² (alltefter körsträcka). 1932 kunde jag tjäna 9 - 10 kr om dan, brutto.

Semesterersättning fick körarna några år nu det sista; tror vi fick 4 % på årsinkomsten av körningen.

Bolagets krav gentemot oss: sten skulle helst vara nerkörd till last-ning, fick inte slås sönder i hörn och kanter. En förman kontrollerade, det var samme man som skötte märkningen vid mätningarna.

Stenhuggare kunde knappast lockas från en ägares berg till en annans, möjligtvis genom att få något billigare berglega; det enda som drog huggare var gott berg. Detta avser fria berg.

Före organisationen ofta osämja mellan körarna, då den ene kunde bju-da under den andre, så ej efter organisationen, då vi ju alla fick be-stämt per m². De som hade egna berg brydde sig inte om organisationen; hade ju egentligen ingen nytta av den, och så var det ju utgifter: "kontingent" = veckoavgift till förbundet, jag tror 50 öre i veckan i början för varje medlem. Jag tror bolagen också gick i någon sorts kar-tell; de ville lägga under sig alla fria berg och införa licens för dem,

som skulle driva stenrörelse.

Vård: selar gjordes rena och smörjdes ibland; småreparationer klarade vi hemma, stora skavanker fick Försström eller "Kalle Råskinn" ta hand om. Vagnar lagade jag själv, men smeden i stan fick ofta anlitas. Hjulsskrapades och tjärades varje sommar. Hästen fick bättre vård än korna. Prima häst kunde gå i bergen kanske 10 år, naturligtvis beroende på väldigt många faktorer.

Jag var alltid med vid lastning som körare; bolaget tog in körare, enligt avtal alla organiserade först och främst; behövdes fler togs de som var mest beroende av sin körningsinkomst. Man tjänade mest vid lastning, det första 1,25/tim., det sista 5,50/tim.; det var för häst, vagn och karl. De huggare som ville vara med vid lastning och plocka sten i kassarna eller arbeta ombord, fick vara det, detta också enligt avtalet.

Under min tid har gården fött 1 häst, 3 - 4 kor, grisar och höns. Dräng eller piga har vi aldrig haft; barnen har hjälpt till. Inga direkta förändringar på gården med körningen. Det är klart att gumman fick mer utarbete. Tror att körningen drivit på jordbruket i det att vi fick mer kontanter och råd till konstgödsel och bättre redskap. Måste köpa havre då vi körde särskilt mycket, man fick ju fodra skarpare då.

Smed Persson hade fullt upp att göra för stenkörarna och även smeden Kunkell.

Körningen var som en liten extrainkomst för oss småbrukare, det gick ju åt så mycket till redskap som slets för jämnan. Det var jordbruket här som gav mest, det andra var bara biinkomst.

Inte så värst mycket disputerande mellan oss körare och de "röda" huggarna politiskt. Just då vi höll på att organisera oss var det en del väsen förstås.

Vi som körde lärde oss kanske en del nytt i stan och av organisationen. Vi organiserade oss före vanliga bönder; de gick där i sin gamla trall och ville inte veta av något nytt. Det fanns bönder som blev avundsjuka, då en bonde med så stor gård att han kunde klara sig på den började köra sten.

Nog märks det nu efter körningens slut, att den betydde en hel del. Avbrottet har ändå inte blivit så kännbart för min del, för det gick stegvis, och dessutom har jag de sista åren ökat arealen genom att arrendera "Torpet" av Bua prästänkesäte.